

Аспірантка кафедри педагогіки,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

З історії розвитку екологічної освіти в Канаді

Ідеї щодо зміни поведінки та відношення людини стосовно нашої планети існували протягом багатьох століть. Але суттєві зміни стають можливими лише за умов отримання даними ідеями громадської підтримки.

Уряд, громадська та наукова думка Канади визнають важливість чистого та здорового навколишнього середовища для нормальної життєдіяльності країни. Зрозумілим є також і той факт, що здатність природи забезпечувати людину необхідними ресурсами та поглинати відходи її діяльності не є нескінченною. Але для підвищення рівня ефективності процесу зменшення колективного впливу людини на навколишнє середовище з метою збереження останнього для майбутніх поколінь, громадськість повинна бути проінформована та вихована належним чином. Досягнення даної мети і є основним завданням екологічної освіти.

В даній статті ми звернемось до історичного огляду розвитку екологічної освіти в Канаді в контексті еволюції поглядів щодо проблеми взаємодії людини та навколишнього середовища з метою кращого розуміння сутності та завдань даної галузі педагогічної теорії та практики на сучасному етапі.

Питання історичного розвитку екологічної освіти в Канаді, як в окремій країні не є достатньо вивченим в Українській педагогічній літературі. Проблемам історичного аналізу екологічної освіти в країнах євроатлантичного регіону присвячені роботи В. Червонецького. Бібліографічну основу даної статті становлять першоджерела матеріалів конференцій міжнародного та місцевого значення з питань розвитку екологічної освіти, а також постанови та документи, прийняті різноманітними організаціями та товариствами, що займаються питаннями екології та освіти в сфері навколишнього середовища. В даній статті також процитовані окремі фрагменти робіт зарубіжних авторів, таких як У.Степп,

Д.Орр, Л.Шарп, Роджерс, Бірчард, Д.Хаммерман, що вивчали процес становлення екологічної освіти в Канаді та Північній Америці на різних етапах історичного розвитку.

Як правило, зміни в довкіллі (інколи незворотні), спричинені людською діяльністю призводять до того, що людина починає замислюватись над питанням вирішення екологічних проблем. На даному етапі і виникає потреба в освіті в галузі навколишнього середовища.

На думку американського педагога, фахівця з екологічної освіти Д.Орра «деградація довкілля традиційно супроводжує розвинуте суспільство» []. Багато інших світових вчених-екологів також відзначають зв'язок між екологічною руйнацією та націями, що з'являються [].

До появи перших переселенців з Європи в Північній Америці, на материку панувала відносна гармонія у відносинах людини та природи. Місцеве населення сповідувало духовний зв'язок з Землею. Вони підкреслювали важливість взаємозв'язку всього живого – зв'язку землі, людей та живих істот. Корінні мешканці сприймали навколишнє середовище як розумну, свідому сутність, що була наділена духовними силами []. Глибока повага та одухотвореність характеризували взаємодію місцевих жителів та природи. Вони вірили, що все, що населяє всесвіт залучене до взаємообміну відтворювальною енергією, що знаходиться у постійному русі. Замість домінування, корінні жителі практикували розуміння природи та показували повагу до неї [].

Протилежною до вищезгаданої моделі поведінки виявилось відношення до природи європейців, що прибули на новий континент. Дегградація, руйнація та спустошення довкілля в Північній Америці історично пов'язані з заселенням території переселенцями з Європи та з освоєнням нових земель. Європейці вважали землю економічно цінним ресурсом з нескінченим потенціалом. Знищення значної кількості лісів з метою звільнення території для сільськогосподарських робіт та забезпечення населення деревиною просувались швидкими темпами. Відбувалась детеріорація стану ґрунту внаслідок його інтенсивної експлуатації. Внаслідок збільшення населення країни дика природа

відчула значний тиск, спричинений людиною. Дороги та залізниці прокладали шлях іншим переселенцям. Гірнича промисловість поширювала забруднення повітря[1].

На думку професора Мічиганського університету У.Степпа „Ранні переселенці не рахувались з природою. Вони поводитись з землею та її ресурсами так, ніби вони були безкоштовним товаром, кількість якого була нескінченною.” [2].

Перехід від аграрного суспільства до високо індустріалізованої західної культури, наряду з урбанізацією та масовою освітою створили соціальні підвалини, що призвели до появи природничих наук, руху за збереження довкілля, табірному руху та закладення основ майбутньої екологічної освіти в кінці XIX – на початку XX століття.

До основних передумов виникнення природоохоронного руху та екологічної освіти відносяться наступні фактори:

1. Урбанізація позбавила дітей та молодь контакту з землею.
2. Автоматизація та механізація збільшили кількість вільного часу та зменшили потребу у фізичній праці. Це призвело до появи населення, що перебувало у гіршій фізичній формі.
3. Раптове скорочення представників дикої природи, таких як бізон, в наслідок деградації навколишнього середовища[3].

Говорячи про материк Північна Америка в цілому, слід вказати на більшу активність природоохоронного руху на зламі століть в сполучених Штатах Америки. Канадці ж, будучи молодшою нацією все ще були зацікавлені у привабленні нових мешканців до країни за допомогою природних багатств. Однак, у 1885 році в країні все ж таки з’являється перший національний парк Банфі, провінція Альберта.

Багато в чому історичний розвиток екологічного руху та екологічної освіти в Канаді є схожим до розвитку останніх на території США. Це пояснюється, в першу чергу, активністю природоохоронного руху в США, і як наслідок, його розповсюдження в сусідній країні – Канаді.

Зародження екологічної освіти в Канаді у другій половині 40-х років XX століття пов'язане з появою так званої «зовнішньої освіти» (outdoor education), яка стала попередницею екологічної освіти в сучасному розумінні даного терміну. Хоча сьогодні важко достеменно визначити фактори, що вплинули на її появу, на думку вчених Роджерса та Бірчарда поява зовнішньої освіти в Канаді тісно пов'язана з післявоєнною активізацією руху за збереження навколишнього середовища та появою закладів зовнішньої освіти в США [1].

Термін зовнішня освіта означає освіту „зовні, про та для зовнішнього середовища” [2]. В даному визначенні „зовні” означає місце навчання, „про” означає об'єкт дослідження, а «для» означає мету навчання. Пізніше деякі моменти даного визначення підлягали критиці, але незважаючи на це воно заклало фундамент для зовнішньої освіти в Північній Америці майже на три декади вперед [3]. Спочатку зовнішня освіта була прив'язана до табірної освіти та використовувалась в основному для вивчення природи в таборі. Виникнення ж самої табірної освіти датується 20-ми роками XX століття [4]. Означало в той час це поняття функціонування шкільних програм, згідно яких учні жили та навчались у таборі протягом декількох днів або тижня, а навчання характеризувалось гнучкістю розкладу та помірним темпом. Пізніше табірна освіта переросла в зовнішню освіту.

За твердженням одного з піонерів табірної зовнішньої освіти Л. Шарпа раціональність її полягала в наступному: „те, що найкраще може бути вивчено всередині класної кімнати, повинно бути вивчено там, а те, що може бути вивчено шляхом досвіду, маючи справу з природними матеріалами та життєвими ситуаціями за межами школи, повинно бути вивчено там.” [5]

З часів своєї появи зовнішня освіта стала засобом розширення можливостей шкільного навчального плану шляхом набуття досвіду за межами шкільного приміщення.

Поширення даного виду освіти в Канаді відзначилось появою значної кількості таборів зі збереження навколишнього середовища. Першим таким табором став церковний наметовий табір в Торонто, що діяв у співпраці з

органами влади з охорони довкілля. Іншими школами, що надсилали учнів до так званих „зовнішніх шкіл” на початку 50-х років стали публічна школа Джона Росс Робертсона, молодша середня школа Форест Хілл та школа Кінг Джордж в Гуелфі.[1]

Пізніше, у 60-х роках в Канаді спостерігається підвищення інтересу до освіти в галузі навколишнього середовища, і як наслідок, починає функціонувати певна кількість центрів та програм з зовнішньої освіти. Польовий центр зі збереження навколишнього середовища Альбіон Хіллз був відкритий у 1963 році і пропонував п'ятиденну програму для шкіл. Публічна школа в Регіні започаткувала чотириденний зовнішній шкільний проект в Провінційному парку Кіперс Хілл. До 1965 року була утворена Рада з польових вчень в провінції Альберта, а в Онтаріо школи з вивчення природи та з охорони довкілля ввійшли в раду уряду, що виявилось проривом в сфері зовнішньої освіти та призвело до заснування сотень навчальних програм в Онтаріо. В Альберті шкільним актом від 1970 року заохочувались позашкільні екскурсії з вивчення довкілля.[2]

Починаючи з 60-х років XX століття низка політичних подій світового та місцевого характеру призвели до появи екологічної освіти в сучасному розумінні.

Новий сплеск руху за збереження навколишнього середовища та нова ера екологічної освіти розпочинаються з моменту виходу в світ книги Рейчел Карсон „Мовчазна весна” в 1962 році. Розпочавшись в США, хвиля екологічного руху розповсюдилась на території всієї Північної Америки. Р. Карсон кинула виклик існуючим поглядам на оточуюче середовище, стверджуючи, що світ слід сприймати як екологічну систему, в якій людська діяльність спричиняла серйозну шкоду природним умовам, від яких вона залежала. [3] Така зміна у людському сприйнятті оточуючого середовища призвела до заміни зовнішньої освіти екологічною освітою.

Раніше, до середини 60-х років, питання охорони довкілля були відсутніми майже у всіх навчальних програмах по всьому світу [4]. До виходу в світ книги Р.Карсон жодних спеціалізованих екологічних курсів чи програм не

пропонувалось в університетах Канади. Академічні дослідження на екологічну тематику проводились на тлі біологічних досліджень.

Після публікації книги Р.Карсон відбувся спонтанний заклик до впровадження екологічної освіти в шкільну систему. Термін „екологічна освіта” з’явився в літературі. На додаток до цього науково-дослідницька література та документація в даній галузі теж з’являється в кінці 60-х на початку 70-х років [].

В цей же час відбувається перебудова в людській свідомості стосовно свого місця у всесвіті та зростає активізація громадської думки з приводу екологічної ситуації. Нафтові плями, гонка озброєння, транспортні затори, відходи виробництва та технологічний прогрес спричинили значне забруднення повітря, води та ґрунту та спонукали населення країни до активних дій в сфері охорони довкілля. На відміну від екологічного руху попередніх років, рух, що поширився в 60-70-х роках був масштабнішим та популярнішим, наголошував на суспільних цінностях, на якості людського досвіду, а отже і на людському оточенні [].

На тлі суспільних подій того періоду У. Степп запропонував новий спосіб впливу на громадян, що своєю діяльністю впливали на оточуюче середовище. Він назвав його „освіта в сфері навколишнього середовища” та дав наступне визначення даному терміну : „освіта в сфері навколишнього середовища має на меті виховання громадян, що будуть володіти знаннями щодо біофізичного оточення та пов’язаними з ним проблемами, які будуть усвідомлювати як вирішувати ці проблеми та в діях, направлених на їх вирішення буде присутня мотивація.” [].

Кінець 60-х початок 70-х років виявились роками перегляду та перебудови шкільних навчальних планів. Посібники з використання навчальних планів наполегливо рекомендували використовувати екологічну зовнішню освіту з метою збагачення освітнього досвіду в галузі природничих наук, географії, фізичної підготовки та вивчення навколишнього середовища.[]

Хоча поширення екологічної освіти в Канаді відбувалось повільнішими темпами ніж в США, все більше освітніх закладів виявились причетними до неї та

дозволили Д. Хаммерману назвати її „освітньою філософією, що з'явилась на території Північної Америки”[1].

Кульмінацією руху за збереження навколишнього середовища на той час вважається започаткування святкування «Дня Землі» (Earth Day), що відбулось 22 квітня 1970 року.

Протягом 70-х років Канада продемонструвала підвищення інтересу до екологічної освіти, що проявилось у появі нових екологічних міністерств, законів з охорони довкілля екологічних угруповань та корпорацій, консультаційних фірм та екологічних курсів в коледжах та університетах [2]. Відділ федерального уряду під назвою «Довкілля Канада» (Environment Canada) наголошує на необхідності формування екологічної свідомості та поведінки, яка б відповідала новій екологічній етиці: „основною причиною наших наявних екологічних проблем є неспроможність зрозуміти та діяти у відповідності до загальних відносин між різноманітними компонентами в фізичному світі, в якому ми живемо, нам не вистачає екологічної етики”[3].

З огляду на те, що Канада є країною з федеральним устроєм, що складається з окремих провінцій та територій зрозумілим є факт, що розвиток екологічної освіти в різних провінціях міг мати свої відмінності, але незважаючи на це, основні риси розвитку даної галузі педагогічної науки є спільним для всіх провінцій.

Коли в 60-х роках екологічна освіта з'явилась на тлі педагогічної науки, вона зіштовхнулась з існуючою вже зовнішньою освітою. Освітняни, що працювали в цій сфері вірили, що молоді канадці повинні усвідомлювати свій природний спадок, навколишній світ та дику природу, але поступово вони зрозуміли, що вони знаходяться в одній лізі з новачками, що були стурбовані з приводу загрози руйнації всієї планети [4].

Події світового рівня в галузі розвитку екологічної освіти також сприяли розвитку останньої в Канаді. В 1972 році в Стокгольмі була проведена Перша конференція ООН з навколишнього середовища людини. Канада, в особі Моріса Стронга виступила одним з організаторів даної конференції. Рекомендація 19

щодо плану дій ЮНЕСКО відзначила екологічну освіту як „ключовий підтримуючий захід даного плану дій”[1].

Ця конференція стала важливою подією в історії розвитку екологічної освіти, тому, що вперше екологічна освіта була визнана ключовим компонентом проти екологічних проблем планети [2]. Згідно рекомендації 96 потрібно було „створити міжнародну програму з екологічної освіти, що б носила міждисциплінарний характер, відбувалась як в школі так і за її межами, включала всі рівні освіти.”[3]

Внаслідок роботи Стокгольмської конференції екологічна освіта отримала новий напрямок роботи, вона більше не базувалась виключно на вивченні природи, тепер вона приймала до уваги соціальні, економічні, політичні та історичні фактори впливу на навколишнє середовище.

Подібне зростання значущості екологічної освіти в Канаді призводить до появи громадських організацій, що сприяли подальшому розвитку просвітницької роботи в галузі збереження довкілля. Так в провінції Британська Колумбія в 1973 році виникає форум з обміну ідеями з екологічного виховання до складу якого входили викладачі, вчителі, представники адміністрацій шкіл тощо.

Протягом 1971-73 років федерацією вчителів Британської Колумбії були висвітлені та впроваджені рекомендації з екологічної освіти. Подібна робота проводилась і в інших провінціях Канади. З 1974 року міністерство освіти провінції Альберта розробило програми та навчальні плани з екологічної освіти для середніх шкіл. Для учнів 7-9 класів пропонувався екологічний зовнішній курс. В цьому курсі використовувався інтегрований підхід до навчання та комбінувались елементи такі як досвід роботи за межами приміщення, індивідуальна та групова робота. Для старшої школи (11-12 класи) екологічна освіта інтегрувалась в один курс, що досліджував та поєднував теми з усіх традиційних природничих дисциплін. Даний підхід заохочував студентів до розвитку взаємозв'язку між знаннями, навичками, навколишнім середовищем, наукою, технологією та суспільством[4].

В цей самий час в провінції з'являються „зелені школи”, що впроваджують різноманітні пов'язані зі збереженням довкілля види діяльності, що притягують увагу учнів до відносин між людьми та природним оточенням.

Активізувалась в цей період і робота в галузі педагогічних досліджень з екологічної освіти. Так в 1974 році в штаті Альберта проводилась Перша конференція з екологічної освіти Альберти, учасники якої мали змогу обмінятися ідеями та виробити стратегію дій на майбутнє. Згідно з рекомендаціями даної конференції екологічна освіта повинна бути пов'язана з інтелектуальною, емоційною, ціннісною діяльністю; екологічна освіта повинна бути невід'ємною частиною навчання на всіх рівнях; екологічна освіта повинна заручатись підтримкою мас-медіа та урядових структур[].

Друга половина 70-х років на світовому рівні відзначилась прийняттям Белградської Хартії у 1975 році, що визначила мету, концепції та принципи екологічної освіти. Згідно з її текстом головна мета екологічної освіти є „розвиток світового населення, яке володіє знаннями, навичками, мотивацією та ставленням та готове працювати індивідуально та колективно у напрямку вирішення наявних проблем та попередження нових[].

Робота над вдосконаленням екологічної освіти продовжилась в 1977 році в Тбілісі на Міжурядовій конференції з питань освіти в галузі навколишнього середовища. Результатом роботи стало прийняття Плану дій для міжнародної освіти в галузі навколишнього середовища. Згідно з даним планом дій екологічна освіта повинна розуміти довкілля як єдність; бути тривалим процесом, носити міждисциплінарний характер, досліджувати питання довкілля у місцевому, національному та міжнародному контекстах, зосереджуватись на наявних та потенційних проблемах, пропагувати цінність місцевої, національної та міжнародної співпраці[].

Як слідство вищезгаданих подій в 80-х роках в Канаді спостерігається значне підсилення ролі екологічної освіти в школах та вищих навчальних закладах. Так наприклад, крім включення окремих тем зі збереження довкілля до курсу природничих та суспільних наук, Міністерство освіти Онтаріо створило

екологічні курси для молодших, середніх класів та старших класів. Наголос робиться на міждисциплінарному підході.

Крім того, в цей період також створюються так звані „зелені школи”, де екологічна освіта не виступає в якості додаткової теми в курсі іншого предмету, а інтегрується в усі предмети всіх класів школи (K-12) [1].

В провінції Квебек в цей період екологічна світа включалась міністерством освіти до шкільного навчального плану з природничих наук. Наприклад, курс біології включав вивчення вимірів стабільної екосистеми.

Перехід до екологічної освіти 90-х років відбувся під егідою конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, що відбулась в Ріо де Жанейро та прийнятих там Ріо Декларації та Порядку денного на ХХІ століття. Стаття 36 Порядку денного на ХХІ століття вказувала, що „освіта є надзвичайно важливою для сталого розвитку”[2]. Згідно тексту документу освіта для сталого розвитку повинна розвивати екологічну свідомість та поведінку, яка б сприяла сталому розвитку[3].

Отже, в 90-х роках з’являється термін „освіта для сталого розвитку”, який став окремим напрямком в галузі екологічної освіти. Основним та ключовим питанням даного напрямку стало питання урегулювання взаємодії процесу збереження довкілля та економічного розвитку країни, що заходились у конфронтації до початку 90-х років. Отже освіта для сталого розвитку виявилась зв’язуючою ланкою між екологією та прогресом[4]. Як видно з вищевказаного, в 90-х роках збільшується кількість завдань екологічної освіти, що пов’язується зі сталим розвитком держави.

Підсумовуючи все вищевказане можна стверджувати, що у порівнянні з іншими галузями педагогічної теорії та практики екологічна освіта є відносно новою галуззю, що з’явилась близька ста років тому та існує в сучасному розумінні лише понад тридцять років. Незважаючи на новизну дисципліни, її мета, завдання форми та методи перебувають у стані постійного розширення та уточнення, що зумовлюється складністю соціальних, економічних, політичних та екологічних змін.

Протягом всієї історії свого розвитку екологічна освіта в Канаді еволюціонувала від процесу вивчення природи та навколишнього середовища шляхом спостереження та набуття досвіду за межами класної кімнати, що мала на меті виховання натуралістів до інтеграції екологічного компонента до складу природничих наук шкільного курсу навчання, або виділення екологічної науки в окремий курс в старших класах середньої школи. Даний підхід був спрямований на виховання свідомих особистостей здатних вирішувати екологічні проблеми та запобігати їм.

Література

Sharp, L. B. (1943). Outside the classroom. The Educational Forum, 7(4), 361-368.

UNESCO-UNEP. (1976). The Belgrade Charter: A global framework for environmental education. Connect: UNESCO-UNEP Environmental Education Newsletter, 1(1), 1-2.

UNESCO-UNEP. (1978). The Tbilisi Declaration: Final report intergovernmental conference on environmental education. Organized by UNESCO in cooperation with UNEP, Tbilisi, USSR, 14-26 October 1977, Paris, France: UNESCO ED/MD/49.